

ANNA CZEKANOWSKA (1929–2021)

Anna Czekanowska ze śpiewaczką ludową, Lipiny 1973,
 fot. Jerzy Bugaj, student Instytutu Muzykologii UW

Profesor Anna Czekanowska-Kuklińska, najwybitniejsza polska etnomuzykolożka, odeszła do Pana – jak do dziś mówią ludowi śpiewacy pogrzebowi – 18 X 2021 roku. Urodziła się w 1929 r. (podobnie jak Jan Stęszewski i Ludwik Bielawski), 25 VI we Lwowie. Była córką Elżbiety Sergijewskiej, lekarki, i Jana Czekanowskiego, światowej sławy antropologa, rektora Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Rodzice Jana Czekanowskiego to Wincenty Czekanowski, uczestnik Powstania Styczniowego, i Amelia Guthke. Okupację Lwowa po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej (1941) opisała Anna Czekanowska po latach jako świadek tamtych dni. Rodzina opuściła Lwów w maju 1944 r. i zamieszkała początkowo w Krakowie, następnie w Poznaniu. W tymże mieście Anna Czekanowska studiowała muzykologię u Adolfa Chybińskiego na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w l. 1947–52. W 1949 r. rozpoczęła badania terenowe nad folklorem muzycznym w Polsce (nagrania decelitowe z Opoczyńskiego do dziś znajdują się w Instytucie Sztuki PAN), które dały podstawę pracy magisterskiej *Pieśń ludowa Opoczyńskiego na tle problematyki etnograficznej* obronionej w 1952 roku¹. Uczestniczyła następnie w Akcji Zbierania Folkloru Muzycznego (1950–54), zwłaszcza we wschodniej części kraju, co przyczyniło się do ugruntowania Jej zainte-

1 Opublikowane w: *Studia Muzykologiczne* 5 (1956), s. 444–553.

resowań slawistyczno-muzycznych i powstania dysertacji *Pieśni biłgorajskie. Przyczynek do interpretacji polskiego pogranicza południowo-wschodniego*². Pisana pod kierunkiem Józefa Chomińskiego, obroniona w 1958 r., stanowi syntezę tradycji naukowych polskich i ukraińskich. W 1957 r. podjęła pracę w sekcji Muzyki Ludowej Zakładu Historii Muzyki Polskiej w Instytucie Muzykologii UW, prowadząc ćwiczenia z etnografii muzycznej polskiej, europejskiej i pozaeuropejskiej. W r. 1958/59, otrzymawszy stypendium Fundacji Forda, kontynuowała studia w Berlinie u Kurta Reinharda, w Kolonii u Mariusa Schneidera i Karla G. Fellerera. Badania terenowe nad folklorem prowadziła także poza Polską: w Macedonii, Czarnogórze, Rosji i Kazachstanie. W 1968 r. przygotowała rozprawę habilitacyjną o ogólnosłowiańskich, archaicznych melodiach ludowych niewielkiej rozpiętości dźwiękowej, tzw. wąskiego zakresu, opublikowaną cztery lata później: *Ludowe melodie wąskiego zakresu w krajach słowiańskich. Przegląd dokumentacji źródłowych, próba klasyfikacji metodą taksonomii wrocławskiej*³. W 1969 r. stworzyła Zakład Etnomuzykologii w Instytucie Muzykologii UW, którym kierowała do 1999 r. i współpracowała z Józefiną Katarzyną Dadak-Kozicką, Marleną Sankiewicz-Fraćkowską, Sławomirą Żerańską-Kominek, Anną Gruszczyńską-Ziółkowską, Mirosławem Kapsą, Dorotą Frasunkiewicz, Tomaszem Nowakiem i innej podpisanym (1977–83 i po 1998).

Profesor Anna Czekanowska, dyrektorka Instytutu Muzykologii UW w l. 1976–91, z myślą o współpracy międzynarodowej podsumowała problematykę stylu narodo-wego w muzyce polskiej: *Studien zum Nationalstil der polnischen Musik*⁴; wydała pierwszy podręcznik o polskim folklorze muzycznym w języku angielskim – *Polish Folk Music: Slavonic Heritage – Polish Tradition – Contemporary Trends*⁵. Wcześniej zaś opracowała pierwsze kompendia metodologiczne z etnografii muzycznej do użytku akademickiego: *Etnografia muzyczna. Metodologia i metodyka*⁶, *Główne kierunki i orientacje etnomuzykologii współczesnej. Refleksje metodologiczne*⁷, *Etnomuzykologia współczesna*⁸. Nowością w literaturze polskiej jest podręcznik i zarazem pierwsza obszerna praca polska na temat kultur muzycznych Azji, na tle których lepiej uwi- dacznia się specyfika kontynentu europejskiego, jak również tradycji słowiańskich⁹. Następna monografia dotyczy szczególnie wyrazistych kultur muzycznych świata, które mimo przemian globalnych zachowały swą odrębność: *Kultury tradycyjne wobec współczesności: muzyka, poezja, taniec*¹⁰. Książka ta, kierowana do szerokiego kręgu odbiorców, dotyczy prawie wszystkich kontynentów (prócz Australii i Ameryki Południowej). Równoległe jednak Profesor Czekanowska stale nawiązywała w mniej-

2 Wrocław 1961 (= Prace i Materiały Etnograficzne 18/2).

3 Kraków 1972.

4 Regensburg 1990 (= Kölner Beiträge zur Musikforschung 163).

5 Red. John Blacking, Cambridge 1990.

6 Warszawa 1971, Bydgoszcz²1988.

7 Warszawa 1983.

8 Bydgoszcz 1987.

9 *Kultury muzyczne Azji*, Kraków 1981.

10 Warszawa 2008.

szych pracach zarówno do tradycji muzycznych polskiego pogranicza wschodniego (oddziaływanie „małej ojczyzny”), jak i do tradycji rodzinnej – dorobku Jana Czekanowskiego, opracowując m.in. jego dzienniki z badań w Afryce w pierwszej dekadzie XX wieku. Kolejna praca poświęcona jest miastu dzieciństwa, Lwowowi: *Świat rzeczywisty – świat zapamiętany. Losy Polaków we Lwowie (1939–41)*¹¹. Ostatnia książka gromadzi wspomnienia związane zwłaszcza z międzynarodową współpracą naukową – *Ku niedalekiej przeszłości (1948–2002). Z doświadczeń badacza i nauczyciela*¹². Wśród nagród wymienimy jedynie Nagrodę za Zasługi dla Kultury Ludowej im. Oskara Kolberga (2011); warto zauważyć, że patron nagrody dzielił z Profesor Czekanowską zainteresowania sławistyczne.

Intensywny rozwój kontaktów naukowych z zagranicą był zawsze priorytetem Zmarłej. Znalazło to wyraz w organizacji piętnastu konferencji naukowych krajowych i międzynarodowych, których plonem były tomy pokonferencyjne: *From Idea to Sound*¹³, *Dziedzictwo europejskie a polska kultura muzyczna w dobie przemian*¹⁴. Przyczyniła się z Johnem Blackingiem do powstania European Seminar for Ethnomusicology (od 1982 r.) i współtworzyła International Council for Traditional Music przy UNESCO, gdzie wiele lat (1976–97) przewodniczyła polskiemu Komitetowi Narodowemu. W Polsce zaś kształtowała profile kongresów międzynarodowych, np. *Musica Antiqua Europae Orientalis* w Bydgoszczy (od 1975 r.), przewodnicząc Komitetowi Programowemu w l. 1977–85. Świadectwem Jej niezwyklej aktywności było ponadto uczestnictwo w ok. 120 konferencjach międzynarodowych, gdzie prezentowała na ogół problematykę polską lub sławistyczną. Chętnie udzielała się jako wykładowca gościnny, np. w USA: University of Washington w Seattle w 1963 i w 1981 r., w Duquesne University w Pittsburgu w 1980/81 r., w Niemczech: Johannes Gutenberg-Universität w Moguncji w roku 1983/84, w Anglii: Queen’s University of Belfast w 1986 r. i University of Durham w 1995 r., w Kazachstanie w Państwowym Konserwatorium Kurmangazi w Ałma Acie w roku 1989.

Pasją Anny Czekanowskiej było pokonywanie barier politycznych dzięki współpracy naukowej, tworzenie wspólnoty ducha naukowego Europy i świata. Na Zachodzie świadomie reprezentowała Wschód. Na Wschodzie oswajała z Zachodem. Wszystkich swych podopiecznych zachęcała, wręcz „wypychała” na konferencje zagraniczne, by poszerzali swoje horyzonty badawcze. Jako „dama kresowa” dbała niezwykle o rozwój młodej kadry naukowej, stała się wychowawczynią dwóch pokoleń muzykologów o etnicznych upodobaniach. Zapoczątkowany przez profesor Annę Czekanowską, obok docenta Mariana Sobieskiego, rozwój specjalizacji etnomuzykologicznej w warszawskim Instytucie Muzykologii UW widoczny jest w rytmie generacji muzykologów¹⁵. Mianowicie, w trzeciej generacji na dwudziestu jeden

11 Lublin 2010.

12 Poznań 2015.

13 Red. Anna Czekanowska, Miloš Velimirovič, Zbigniew Skowron, Kraków 1993.

14 Kraków 1999.

15 Zob.: „Cztery pokolenia etnomuzykologów w Warszawie. Powstanie i działalność Zakładu Etnomuzykologii”, w: *70 lat muzykologii na Uniwersytecie Warszawskim*, red. Agnieszka Leszczyńska, Warszawa 2021, s. 59–83.

przedstawicielei omawianej subdyscypliny w Polsce warszawski ośrodek uniwersytecki reprezentowała tylko Anna Czekanowska. W czwartej generacji na dwudziestu dziewięciu – już dwanaścioro związanych jest z Warszawą. Natomiast w piątej, na pięćdziesięciu trzech etnomuzykologicznie zorientowanych muzykologów/muzyków większość – trzydziestu jeden reprezentantów – kształciła się w Instytucie Muzykologii UW, w tym pięcioro na Studium Podyplomowym Etnomuzykologii, kierowanym (2009–16) przez wychowanka Pani Profesor – dr. hab. Tomasza Nowaka.

Profesor Czekanowska poprowadziła pięćdziesiąt osiem prac magisterskich oraz jedenaście doktorskich, wszystkie dotyczące tradycji muzycznych w Polsce i na świecie, oraz zadbała o ciągłość badań terenowych w kraju – podobnie jak czynili to Jan Stęszewski, Bogusław Linette, Bożena Muszkalska w Instytucie Muzykologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – w postaci obozów studentów muzykologii, poczynawszy od 1973 r. w Lipinach w Opoczyńskim i w Tomaszowie Lubelskim w roku 1975. Badania terenowe służyły także współpracy z Instytutem Sztuki PAN i to zarówno na poziomie zbiorów fonograficznych, jak i prac wydawniczych, by przywołać tomy pokonferencyjne pod redakcją Ludwika Bielawskiego i Anny Czekanowskiej: *Ze studiów i metod etnomuzykologii*¹⁶ i *Studia etnomuzykologiczne*¹⁷. Na pięćdziesięciolecie pracy naukowej (1999) przygotowana została antologia tekstów i bibliografia Jubilatki: *Pathways of Ethnomusicology. Selected Essays*¹⁸. Mimo przejścia na emeryturę po blisko pięćdziesięcioletniej pracy na Uniwersytecie Warszawskim, była nadal bardzo aktywna naukowo i dydaktycznie, wykładała etnomuzykologię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1999–2004) i kulturoznawstwo muzyczne w Collegium Civitas w Warszawie.

Dwanaście książek, ponad 150 artykułów naukowych (w tym ok. jedna trzecia w językach obcych), dziesiątki haseł encyklopedycznych i innych tekstów oraz jakże intensywna osobowość, w której gospodarował pozytywny naukowy „fanatyzm”, szczęśliwy dla środowiska humanistów, wszystko razem przyniosło rozkwit polskich studiów nad ludowymi i etnicznymi tradycjami muzycznymi, przyczyniło się do ich popularyzacji za granicą, usamodzielniało i rozwinęło krajową etnomuzykologię, Jej umiłowane poetyckie „okno na świat”.

Piotr Dahlig

16 Wrocław 1975.

17 Wrocław 1978.

18 Red. Piotr Dahlig, Warszawa 1999.